

9. kolo na Slovensku

Spoločenskovedný ústav CSPV SAV

EURÓPSKA SOCIÁLNA SONDA

9. kolo na Slovensku

Denisa Fedáková, Michal Kentoš a kolektív
Košice, 2020

Recenzenti:

prof. PhDr. Tomáš Sollár, PhD.

prof. PhDr. Tomáš Urbánek, PhD.

Autorský kolektív:

Matúš Adamkovič (1,3 AH), Miroslava Bozogáňová (0,7 AH),

Mária Ďurkovská (0,9 AH), Denisa Fedáková (1,2 AH),

Anna Kalistová (0,9 AH), Michal Kentoš (0,7 AH),

Alexander Loziak (0,5 AH), Jana Papcunová (0,6 AH),

Ivana Piterová (0,7 AH), Ivan Schmidt (0,5 AH),

Jozef Výrost (0,3 AH)

Grafický dizajn: Tlačiareň uBabeja, Košice 2020

ISBN 978-80-89524-52-5 (online, Pdf)

<https://doi.org/10.31577/2020.978-80-89524-52-5>

Publikácia neprešla jazykovou korektúrou.

OBSAH

Predslov

Jozef Výrost

s. 5

O projekte Európska sociálna sonda

Denisa Fedáková,
Michal Kentoš

s. 9

Vnímanie spravodlivosti a férovosti na Slovensku a v Európe

Mária Ďurkovská,
Anna Kalistová

s. 14

Kvalita života a ekonomická situácia: Ako je na tom Slovensko?

Matúš Adamkovič

s. 49

„Schvaľujete toto rozhodnutie?“ Meniace sa rodinné normy v Európe a na Slovensku

Denisa Fedáková

s. 70

Postoje k migrácii na Slovensku v kontexte Európy a krajín Vyšehradskej štvorky

Miroslava Bozogánová,
Ivana Píterová

s. 89

Používanie internetu v Európe (a na Slovensku). V čom sa líšia online a offline Slováci?

Ivan Schmidt,
Alexander Loziak

s. 115

Politická participácia Slovákov a Sloveniek v európskom kontexte

Michal Kentoš,
Jana Papcunová

s. 134

Politická participácia Slovákov a Sloveniek v európskom kontexte

Michal Kentoš,
Jana Papcunová

„Nie je nám to jedno“

Streda 21. februára 2018 sa zapíše do dejín samostatného demokratického Slovenska.

V priebehu pár dní po vražde novinára a jeho snúbenice sa zaktivizovali viaceré skupiny, aby tak zorganizovali protestné zhromaždenia, protikorupčné pochody či koncerty pre Jána a Martinu. V piatok 9. marca 2018 sa na protestných pochodoch zúčastnilo najviac ľudí od Nežnej revolúcie.

V priebehu niekoľkých dní občiansky aktivisti vytvorili facebookový profil „Za slušné Slovensko“, s cieľom podporiť občanov Slovenska, aby sa aktívne zapájali do verejného života. S ambicióznym mottom „My sme tí, na ktorých sme čakali“ organizátori oslovovali občanov Slovenska, aby sa aktívne zapájali do verejného a politického života, kde politika je primárne službou a byť politikom znamená pomáhať ľuďom, aby mali lepší život (Manifest za slušné Slovensko, 2019).

Teoretické východiská

Ako uvádza Bútorová (2017), bez účasti občanov na spravovaní vecí verejných sa nedá hovoriť o plnohodnotnom fungovaní demokracie. To platí najmä pre postkomunistické spoločnosti so silným dedičstvom štátneho socializmu, ktorý umŕtvoval aktívne občianstvo vyznávajúce demokratické hodnoty. Práve angažovanie sa bežných občanov v politike je predmetom otázok o politickej participácii, ktoré projekt ESS monitoruje.

Politickú participáciu možno definovať ako dobrovoľné aktívne zapojenie bežných občanov, zamerané na ovplyvnenie politických výsledkov (Brady, 1999). Doposiaľ nepanuje zhoda ohľadom dimenzií politickej participácie (Ekman, Amna, 2012). Avšak pre potreby jej konceptualizácie a merania sa bežne využíva delenie na tradičnú (inštitucionálnu) a netradičnú (neinštitucionálnu) politickú participáciu. Inštitucionálna participácia sa viaže na tradičné formy angažovanosti – kontaktovanie politikov, práca pre politickú stranu, pomoc v kampani a pod. Netradičné formy politickej participácie predstavujú účasť na demonštráciách, podpísanie petície, bojkotovanie produktov a zdieľanie politických obsahov online. Kontinuálny pokles dôvery v politické inštitúcie sa premietol aj do meniacich sa foriem politickej participácie. Čoraz viac občanov sa preto politicky angažuje netradičnou formou (Allen, Birch, 2015). Základnou podmienkou politickej participácie

je však vlastná aktivita občanov, na rozdiel od politického konzumerizmu. Sledovanie politických relácií, či čítanie dennej tlače nie je prejavom politickej participácie, ale záujmu o politiku. Preto sú politická participácia a záujem o politiku skúmané ako odlišné konštrukty. Medzi základné sociodemografické prediktory politickej participácie možno zaradiť rod, vek, vzdelanie a príjem (Gallego, 2007).

S politickou participáciou úzko súvisí aj politická sebaúčinnosť (self efficacy). Politická sebaúčinnosť predstavuje špecifickú dimenziu všeobecnej sebaúčinnosti. Autor konceptu Albert Bandura ju definuje ako presvedčenie o vlastných schopnostiach správať sa určitým spôsobom a dosiahnuť v určitej oblasti vytýčené ciele (Bandura, 2006). V tejto súvislosti hovoríme o internej sebaúčinnosti (internal efficacy), či subjektívnej kompetencii, ktorú možno definovať ako dôveru jednotlivca v jeho vlastné schopnosti porozumieť a aktívne konať v politike. Naopak externá sebaúčinnosť (external efficacy), vyjadruje presvedčenie, že politický systém dokáže reagovať na podnety a pripomienky občanov.

Dôsledkom rozmachu digitálnych informačných a komunikačných technológií a ich rastúcej prítomnosti vo verejnej sfére sa popri tradičných formách politickej participácie objavili nové možnosti pre zapojenie občanov do politiky a verejných vecí. Tieto zmeny reflektoval projekt ESS a v roku 2018 bola do dotazníka pridaná položku

monitorujúca online politickú participáciu. V súvislosti s online politickou participáciou, alebo tiež e-expressívnou participáciou, hovoríme o vyhľadávaní informácií, podpisovaní online petícií, posielanie e-mailov vládnym orgánom. Zdá sa, že ďalšie aktivity, ako napríklad využívanie sociálnych médií na vyjadrovanie sympatií k politikom alebo politickým organizáciám „lajkovanie“, či zdieľanie politického názoru, predstavujú nový bezprostrednejší typ angažovanosti v politike.

Čoraz viac výskumov sa zameriava na tieto novšie formy neformálneho zapojenia sa ľudí s cieľom porozumieť tomu, v čom sa online politická participácia líši od tej tradičnej (Göbel, 2020, Kim et.al 2017, Schumann & Klein, 2015). Zároveň sa zisťuje, ktoré druhy online aj offline politickej participácie – ako je napríklad angažovanie sa v predvolebnej kampani, organizácia či účasť na protestoch a demonštráciách až po aktívnu účasť sa samotných voľbách, mobilizujú občanov podieľať sa na politickom rozhodovaní.

V prezentovanej kapitole sú analyzované aktuálne výsledky Európskej sociálnej sondy, kde sa primárne venujeme témam záujmu o politiku v národnom aj európskom kontexte, formám politickej participácie a politickej sebaúčinnosti. Zároveň bola pozornosť venovaná rodu a veku ako faktorom záujmu o politiku ako aj politickej participácie. Doba digitálnej technológie priniesla nové

spôsoby a možnosti zapojenia sa ľudí do verejného a politického života a v tomto kontexte sa často spomína aj pomerne nový pojem „slacktivist – slacktivismus“, ktorý sa v závere štúdie predstavíme viac. Záver kapitoly patrí online alebo tzv. e- politickej participácii.

METÓDA

Cieľom kapitoly bolo hľadať odpovede na nasledujúce otázky: Zmenil sa záujem o politiku v súvislosti s protestmi na Slovensku? Aké formy politickej participácie preferujú obyvatelia Slovenska v porovnaní s ostatnými Európanmi? Ako sa politicky angažujú ľudia podľa veku a rodu? Akú úlohu v rámci politickej participácie zohráva online participácia?

Záujem o politiku je v projekte ESS skúmaný prostredníctvom otázky: „Čo by ste povedali, ako veľmi sa zaujímate o politiku?“. Respondenti odpovedali na 4 bodovej škále od 1 – veľmi sa zaujímam po 4 – vôbec sa nezaujímam. Pre lepšiu interpretáciu výsledkov bola škála prekódovaná naopak. Autori tejto položky dotazníka uvádzajú, že priamym, overeným a tiež ekonomickým hodnotením politického záujmu je sebahodnotenie ľudí podľa ich politického záujmu. Rizikom môže byť ale fakt, že každý z nás si pod „politikou“ predstaví niečo úplne iné, napr. účasť na voľbách, demonštráciách, či sledovanie instagramových profilov politikov (Thomassen, 2019).

Pri politickej participácii rozlišujeme jej tradičnú a netradičnú formu. Jednotlivé položky politickej participácie boli spoľahlivo otestované v medzinárodnom kontexte (Goroshit, 2016).

Tradičnú (inštitucionálnu) formu politickej participácie predstavujú položky ESS dotazníka: „Sú rozličné spôsoby, ako sa pokúsiť zlepšiť veci na Slovensku alebo ako pomôcť zabrániť, aby sa veci zhoršili. Počas posledných 12 mesiacov urobili ste niečo z nasledovných vecí?“

...obrátili ste sa na politika, vládu alebo predstaviteľa miestnej samosprávy?

...pracovali ste v politickej strane alebo akčnom výbore?

...pracovali ste v inej organizácii alebo združení?

...nosili ste odznak alebo vylepili plagát nejakej kampane?

Netradičnú (neinštitucionálnu) formu skúmali položky: „Počas posledných 12 mesiacov urobili ste niečo z nasledovných vecí?“

...podpísali ste petíciu?

...zúčastnili sa ohlásenej verejnej demonštrácie?

...bojkotovali ste nejaký produkt?

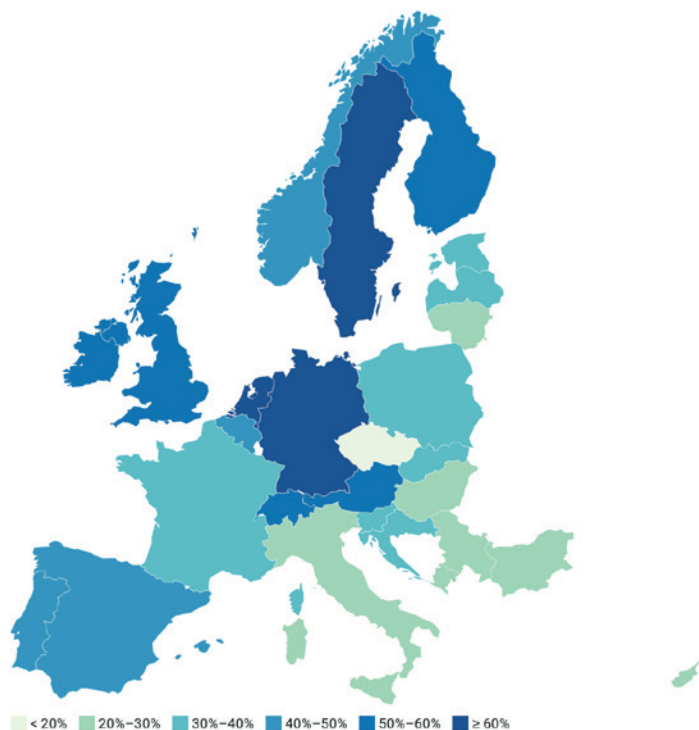
...uverejnili ste alebo šírili hocičo o politike online, napríklad na blogoch, emailom alebo na sociálnych médiách ako Facebook alebo Twitter?

Respondenti v oboch prípadoch vyjadrili súhlas (1) alebo nesúhlas (2). Pre lepšiu interpretáciu výsledkov bola škála prekódovaná na súhlas (1) a nesúhlas (0).

Internej politickej sebaúčinnosti sa venovali položky „Nakoľko ste presvedčený/á o svojej schopnosti pôsobiť v politike?“ Čo si myslíte, nakoľko schopný/á ste zastávať aktívnu rolu v skupine zaoberajúcej sa politickými záležitosťami? Respondenti odpovedali na 5 bodovej škále od 1 – vôbec nie schopný po 5 – úplne schopný.

Externú politickú participáciu zisťovali položky: „Čo by ste povedali, nakoľko politický systém vo vašej krajine umožňuje ľuďom ako ste vy vyjadrovať sa k tomu, čo vláda robí? A čo by ste povedali, nakoľko politický systém vo vašej krajine dovoľuje ľuďom ako ste vy mať vplyv na politiku? Respondenti odpovedali na 5 bodovej škále od 1 – vôbec nie po 5 – vo veľkej miere. Pre lepšiu interpretáciu výsledkov boli položky prekódované naopak.

VÝSLEDKY

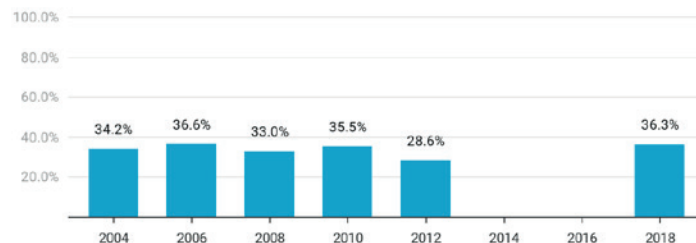

Obrázok 1. Záujem o politiku v európskom kontexte

Záujem o politiku

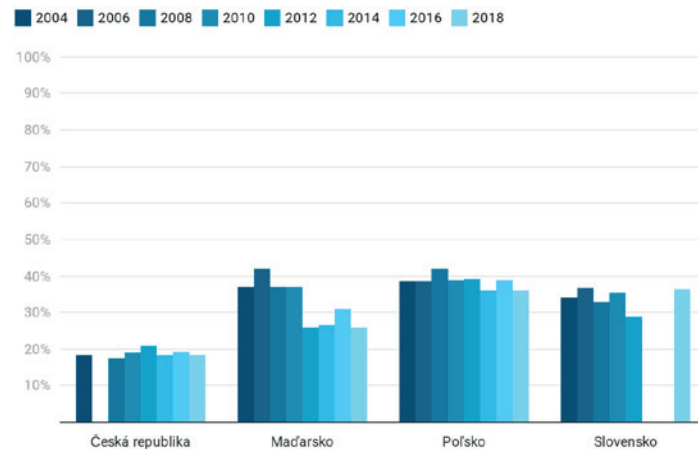
Medzinárodné porovnanie záujmu o politiku prinieslo pomerne veľký rozptyl priemerných hodnôt v jednotlivých krajinách. Najmenší záujem o politiku sme zaznamenali v Českej republike, kde prejavilo záujem o politiku len 18,4 % respondentov a naopak najväčší záujem o politiku prejavili respondenti zo Švédska (69,8 %), Nemecka (62,4 %) a Holandska (60,3 %).

Tieto údaje sú v zhode aj so zisteniami štúdie Eurobarometer (2016) kde 17 % Európanov má „silný“ záujem o politiku, zatiaľ čo 46 % má „mierny“ záujem, 19 % má „nízky“ záujem a 18 % „nemá vôbec záujem“ o politiku. Poukazuje tiež na to, že Európania skôr diskutujú o lokálnych a národných politických záležitostiach, než o tých celoeurópskych.

Graf 1. Percentuálne zastúpenie respondentov zaujímajúcich sa o politiku ESS 2004 – 2018

Porovnanie záujmu o politiku na Slovensku v čase ukazuje, aj napriek chýbajúcim údajom z rokov 2014 – 2016, na relatívnu stabilitu hodnotení slovenských respondentov. Mierne zvýšené percentá mohli viac reflektovať volebné roky, s výnimkou roka 2012. Rovnako je nutné brať do úvahy aj významné politické udalosti, ktoré sa v týchto rokoch konali. Na začiatku roka 2005 sa konala najvýznamnejšia vnútropolitická udalosť roka, návšteva prezidenta USA Georga Busha a Ruska Vladimíra Putina. V polovici júna 2006 sa na Slovensku konali predčasné politické voľby. V rokoch 2018 – 2019 to zase boli politické protesty po vražde novinára a jeho snúbenice. Obdobnú stabilitu záujmu o politiku vykazovali aj respondenti z ďalších krajín V4. Výnimkou v tomto kontexte bol menší záujem maďarských respondentov o politiku po roku 2008. Celkovo najmenší záujem o politiku vykazovali respondenti v Českej republike, kde sa o politiku dlhodobo zaujíma menej ako 20 % obyvateľov. V Poľsku, naopak, politika zaujíma takmer 40 % populácie.

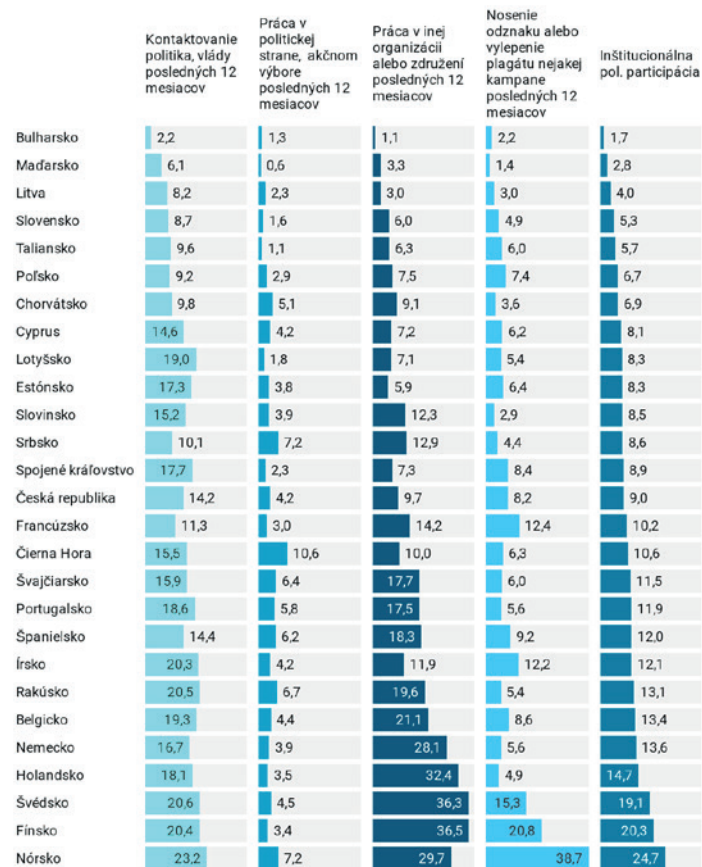
Graf 2. Percentuálne zastúpenie respondentov zaujímajúcich sa o politiku v krajinách V4 ESS 2004 – 2018

Politická participácia

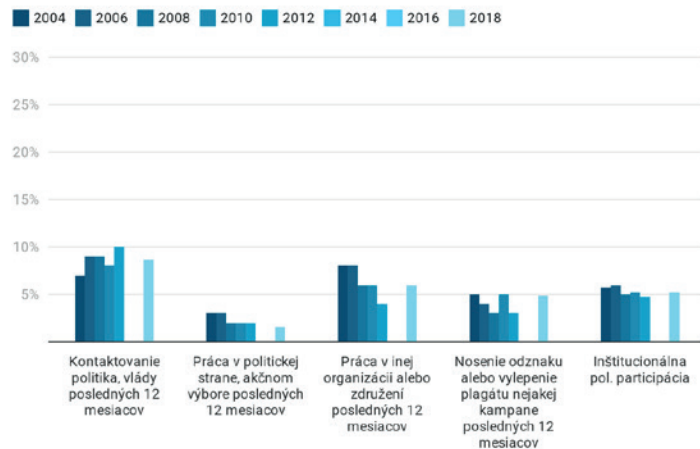
Ako naznačujú výsledky, o inštitucionálnu politickú participáciu je v európskom kontexte malý záujem. Ovplyvňovať politické rozhodovanie uvedeným spôsobom využilo v priemere len 10 % respondentov. Jednotlivé formy politickej participácie mali rozličnú podporu. Najviac využívanou bolo kontaktovanie politikov (15 %) a práca v politickom združení (15 %), naopak najmenej preferované boli nosenie odznakov alebo vylepovanie plagátov (8 %) a angažovanosť v politickej strane (4 %).

Celkovo najväčší záujem prejavili respondenti z Nórska, Fínska a Švédska, kde sa do politického diania zapojilo približne 20 % opýtaných. Na druhej strane spektra boli obyvatelia Bulharska, Maďarska a Litvy, kde inštitucionálne participovali necelé 4 % respondentov.

Do tejto skupiny možno zaradiť aj Slovákov, z ktorých sa politicky angažovalo približne 5 %. Prehľad jednotlivých úrovní politickej participácie potvrdzuje stabilne nízku inštitucionálnu angažovanosť Slovákov v čase. Pozitívnu výnimkou v tomto kontexte je kontaktovanie politikov verejnou.

Graf 3. Percentuálne zastúpenie prejavov tradičnej politickej participácie v európskych krajinách

Graf 4. Vývoj inštitucionálnej politickej participácie na Slovensku v období 2004 – 2018

V porovnaní s inštitucionálnou, bola netradičná tzv. neinštitucionálna politická participácia preferovaná vo väčšom rozsahu (16 %). Aj v tomto prípade platí, že najviac sa politicky angažovali obyvatelia severnej a západnej Európy a najmenej obyvatelia strednej a východnej Európy.

Celkovo sa Európania najviac politicky angažovali formou petícií (24 %), bojkotu produktov (17 %), šírenia politických obsahov online (15 %). Najmenej preferovanou

formou netradičnej politickej participácie bola účasť na demonštráciách (8 %). Slovenským dátam dominovalo najmä podpisovanie petícií (30,3 %). Vo zvyšných oblastiach sa Slováci angažovali v menšej miere v porovnaní s európskym priemerom.

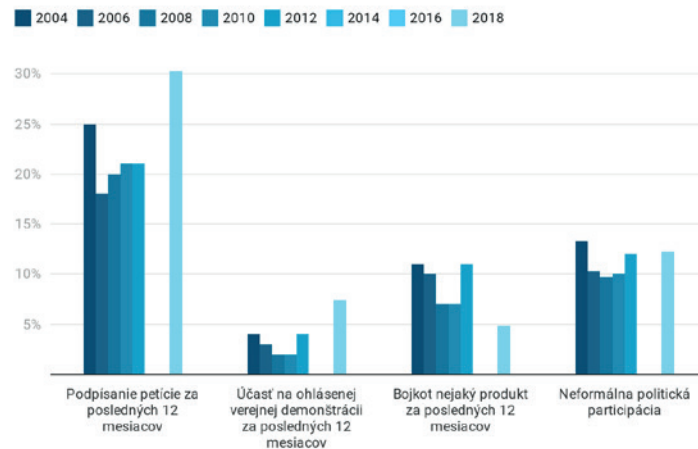
Ak by sme sa pozreli na krajiny V4, tak v Českej republike, podobne ako aj na Slovensku majú formy netradičnej politickej participácie mierne vyššie percentuálne zastúpenie v porovnaní s Poľskom a Maďarskom, ktoré je na chvoste v európskom rebríčku. Zaujímavé je aj zistenie, že zatiaľ čo bojkotovanie produktu, či šírenie politických obsahov online je pre Slovákov pod úrovňou 10 %, obyvatelia Českej republiky tieto formy netradičného zapojenia sa do vecí verejných využívajú pomerne častejšie (14,6 a 16 %).

Zo získaných dát ESS ohľadne tradičnej a netradičnej politickej participácie u Slovákov a Sloveniek sa celkovo viac uplatňujú jej netradičné – neinštitucionálne formy (12,3 %) v porovnaní s jej tradičnými formami (5,3 %).

Aj komparácia slovenských dát od roku 2004 po súčasnosť potvrdila rastúci záujem Slovákov o podpisovanie petícií ako aj aktuálne zvýšenú participáciu na verejných demonštráciách v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Kým v predchádzajúcom období sa demonštrácií zúčastnilo približne 3 % populácie, v aktuálnom kole evidujeme viac ako 7 % respondentov.

	Podpísanie petície za posledných 12 mesiacov	Účasť na ohlásenej verejnej demonštrácii za posledných 12 mesiacov	Bojkot nejaký produkt za posledných 12 mesiacov	Šírenie politických online obsahov za posledných 12 mesiacov	Neformálna politická participácia
Maďarsko	4,2	2,8	3,7	4,9	3,9
Bulharsko	5,8	4,1	3,3	4,7	4,5
Cyprus	8,4	6,5	9,9	7,5	8,1
Poľsko	14,5	6,5	5,9	7,1	8,5
Litva	12,9	4,2	4,5	12,4	8,5
Lotyšsko	11,1	3,7	7,8	11,4	8,5
Estónsko	12,7	2,5	9,3	12,6	9,3
Slovinisko	13	5,3	10,4	10,9	9,9
Taliani	13,9	8,1	7	14,4	10,8
Čierna Hora	19,4	7,8	8,1	8,3	10,9
Slovensko	30,3	7,4	4,8	6,8	12,3
Srbsko	19,6	6,4	12,2	13,3	12,9
Portugalsko	22,7	8,1	9,4	18,9	14,8
Holandsko	26,4	3,3	13,7	15,8	14,8
Česká republika	20,7	9,9	14,6	16	15,3
Chorvátsko	35,1	8	13,1	10,9	16,8
Belgicko	25,5	7,1	15,9	18,9	16,8
Írsko	28,5	10,9	16,2	18,1	18,4
Španielsko	21,8	20,4	14,2	20,1	19,1
Rakúsko	33,3	8,6	24,9	17,7	21,1
Švajčiarsko	34,8	5	31,6	15,2	21,6
Spojené kráľovstvo	42,1	5,3	24,3	24,2	24
Nemecko	35,8	8,8	36,5	18,6	24,9
Francúzsko	32,4	14,2	32,9	22,8	25,6
Fínsko	40,7	4,1	39	19,5	25,8
Nórsko	39	13	29,5	29,2	27,7
Švédsko	41,1	11,4	49,8	33,3	33,9

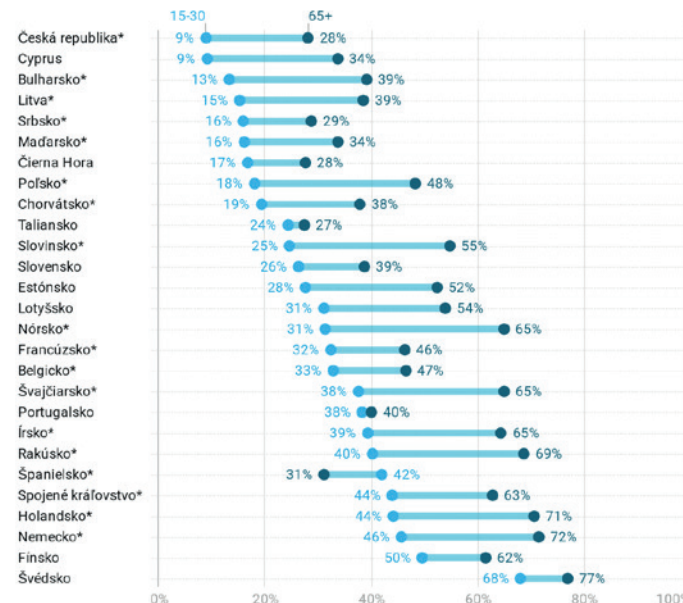
Graf 5. Percentuálne zastúpenie prejavov netradičnej politickej participácie v európskych krajinách

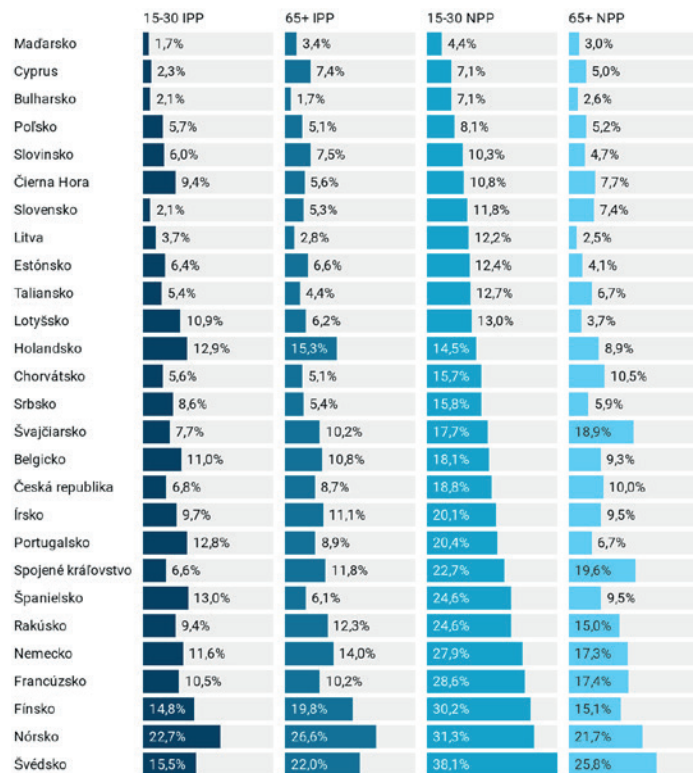
Graf 6. Vývoj neinštitucionálnej politickej participácie na Slovensku v období 2004 – 2018

Politická participácia a vek

Komparácia dvoch skupín 15 až 30 ročných a 65+ ročných potvrdila trend väčšieho záujmu o politické dianie v skupine starších respondentov naprieč Európou. Výnimkou z tohto trendu boli len španielski respondenti. Je však potrebné poznamenať, že v tretine krajín, vrátane Slovenska, uvedené rozdiely neboli štatisticky významné (bez hviezdy). V oblasti politickej participácie sme zaznamenali odlišnú distribúciu odpovedí. Inštitucionálnu politickú participáciu preferovali jednotlivé vekové skupiny rovnako. Významné rozdiely sme zaznamenali iba v Nemecku, Spojenom kráľovstve a vo Švédsku, kde sa viac angažovali seniori. Naopak v Španielsku sa viac politicky zapájali mladí ľudia. V oblasti neformálnej politickej angažovanosti dominovali takmer vo všetkých krajinách, okrem Švajčiarska, mladí ľudia. Aj v tomto prípade platí, že v niektorých krajinách (CY, EE, HR, HU, CH, MNE, SLO, SK) neboli medzi oboma skupinami zistené štatisticky významné rozdiely.

Graf 7. Percentuálne zastúpenie záujmu o politiku podľa veku respondentov

Graf 8. Percentuálne zastúpenie inštitucionálnej a neinštitucionálnej politickej participácie podľa veku respondentov

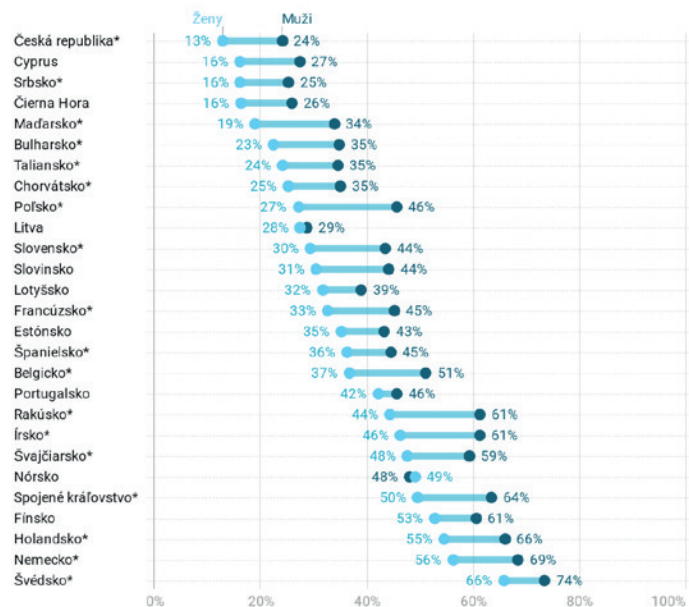
Muži a ženy v kontexte zapájania sa do politiky

V takmer všetkých zúčastnených krajinách, s výnimkou Nórska, sme zaznamenali menší záujem žien o politiku v porovnaní s mužmi. Uvedené rozdiely však neboli vo všetkých krajinách významné. Ako však uvádzajú Coffé a Bolzendahl, (2010), ukazuje sa, že ženy neparticipujú politicky výrazne menej, ale odlišne. Z porovnania mužov a žien v jednotlivých doménach politickej participácie vyplýva, že muži sa do politického života inštitucionálne zapájajú viac v jednej tretine krajín (označené *). V ostatných krajinách sme rozdiely v zapojení mužov a žien do politiky nezaznamenali. V oblasti netradičnej politickej participácie muži dominovali v menej ako pätine krajín (označené +), pričom v niektorých doménach boli aktívnejšie ženy – podpisovanie petícií a bojkotovanie produktov.

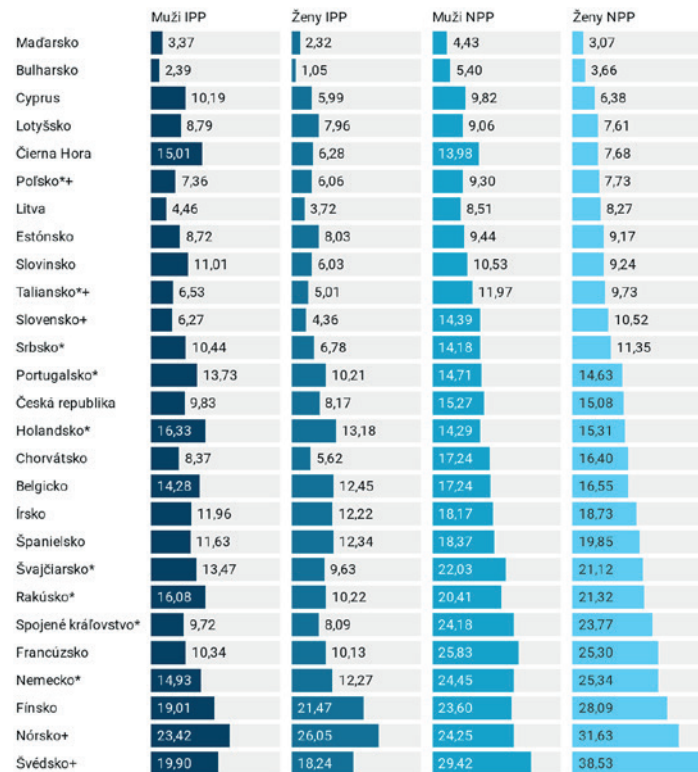
V takmer všetkých zúčastnených krajinách, s výnimkou Nórska, sme zaznamenali menší záujem žien o politiku v porovnaní s mužmi. Uvedené rozdiely však neboli vo všetkých krajinách významné. Ako však uvádzajú Coffé a Bolzendahl, (2010), ukazuje sa, že ženy neparticipujú politicky výrazne menej, ale odlišne. Z porovnania mužov a žien v jednotlivých doménach politickej participácie vyplýva, že muži sa do politického života inštitucionálne zapájajú viac v jednej tretine krajín (označené *). V ostatných krajinách sme rozdiely v zapojení mužov a žien do politiky nezaznamenali. V oblasti netradičnej politickej

participácie muži dominovali v menej ako pätine krajín (označené +), pričom v niektorých doménach boli aktívnejšie ženy – podpisovanie petícií a bojkotovanie produktov.

V slovenských podmienkach sme v oblasti tradičnej politickej participácie rozdiely v hodnoteniach mužov a žien nezaznamenali. Naopak v prípade netradičnej politickej participácie boli aktívnejší muži.

Graf 9. Percentuálne zastúpenie záujmu o politiku mužov a žien

Graf 10. Percentuálne zastúpenie inštitucionálnej a neinštitucionálnej politickej participácie podľa rodu respondentov

Politická sebaúčinnosť

Priemerné hodnotenia internej politickej sebaúčinnosti sa vo všetkých krajinách pohybovali pod teoretickým stredom škály (3), dosahovali teda negatívne hodnoty. Najviac negatívne sebahodnotenia sme zaznamenali v strednej a východnej Európe a skôr neutrálnejšie hodnotenia vykazovali respondenti v západnej a severnej Európe. Slovenskí respondenti v tomto kontexte hodnotili vlastné schopnosti pôsobiť v politike extrémne nízko.

Graf 11. Priemerné hodnotenia internej politickej sebaúčinnosti

Graf 12. Priemerné hodnotenia externej politickej sebaúčinnosti

Distribúcia hodnotení externej politickej sebaúčinnosti kopírovala predchádzajúce položky. Aj v tomto prípade boli priemerné hodnotenia vo všetkých krajinách negatívne až neutrálne. Neutrálne hodnotenia sa skôr týkali západnej a severnej Európy a negatívne hodnotenia sa vzťahovali k štátom východnej a strednej Európy. Aj hodnotenia slovenských respondentov dosahovali negatívnu valenciu. Celkovo sme teda v strednej a východnej Európe zaznamenali politický pesimizmus týkajúci sa jednak vlastnej sebaúčinnosti ako aj možností ovplyvňovať politiku.

Vzájomné vzťahy politickej sebaúčinnosti, záujmu o politiku a politickej participácie dokumentujú nasledujúce tabuľky. V Tabuľke 1 uvádzame korelačné koeficienty jednotlivých premenných na európskej úrovni. Z uvedených údajov vyplývajú pozitívne vzťahy medzi vlastnou sebaúčinnosťou, politickou participáciou a záujmom o politiku. Vzťahy medzi hodnotením politického systému v krajine a ostatnými premennými boli tiež štatisticky významné, avšak v menšej intenzite.

	Externá SE	Inst_PP	NonInst_PP	InterestPP
Interná SE	,393**	,354**	,380**	,435**
Externá SE		,188**	,164**	,284**

Tabuľka 1. Korelácie hodnotení politickej sebaúčinnosti, politickej participácie a záujmu o politiku v EÚ

Obdobné výsledky sme zaznamenali aj u slovenských respondentov, pričom všetky sledované vzťahy boli štatisticky signifikantné. Presvedčenie o vlastnej politickej účinnosti Slovákov sa najviac spája s politickým systémom, v menšej miere záujmom o politiku a napokon s politickou participáciou. Hodnotenia politického systému kopirovali uvedené vzťahy menej intenzívne.

	Externá SE	Inst_PP	NonInst_PP	InterestPP
Interná SE	,410**	,260**	,245**	,314**
Externá SE		,107*	,118*	,146**

Tabuľka 2. Korelácie hodnotení politickej sebaúčinnosti, politickej participácie a záujmu o politiku na Slovensku

Online politická participácia vs „slacktivizmus“?

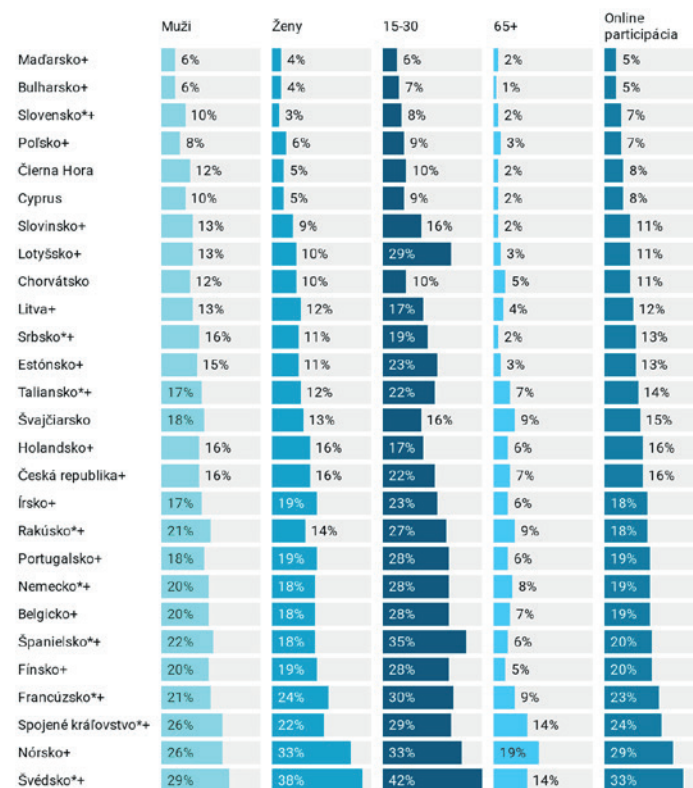
Vzťahy sledovaných premenných v slovenských podmienkach reprezentuje tabuľka č.3. Online politická participácia súvisí najmä s ďalšími prejavmi politickej participácie ako podpisovanie petícií, bojkot nejakého produktu, ale aj nosenie odznaku, či vylepovanie plagátov. Online politická participácia sa tiež spája so záujmom o politiku ako aj

	Online PP
Záujem o politiku	,183**
Kontaktovanie politika, vlády posledných 12 mesiacov	,092
Práca v politickej strane, akčnom výbore posledných 12 mesiacov	,159**
Práca v inej organizácii alebo združení posledných 12 mesiacov	,163**
Nosenie odznaku alebo vylepenie plagátu nejakej kampane posledných 12 mesiacov	,203**
Podpísanie petície za posledných 12 mesiacov	,246**
Účast na ohlásenej verejnej demonštrácii za posledných 12 mesiacov	,124**
Bojkot nejakého produktu za posledných 12 mesiacov	,196**
Interná sebaúčinnosť	,235**
Externá sebaúčinnosť	,042
Volebná účasť	,090

Tabuľka 3. Korelácie hodnotení online politickej participácie, sebaúčinnosti, politickej participácie a záujmu o politiku na Slovensku

s dôverou vo vlastné schopnosti pôsobiť v politike. V menšej miere súvisí s ďalšími prejavmi politickej participácie – s prácou v politickej strane, resp. v inej organizácii alebo s účasťou na verejných demonštráciách. So zdieľaním online politických obsahov naopak nesúviselo kontaktovanie politikov, účasť vo voľbách a hodnotenie politického systému.

Online politická participácia má však svoje špecifiká. Tie súvisia s prístupom domácností k internetu na jednej strane ako aj digitálnou gramotnosťou jedincov na strane druhej. Slovensko patrí z hľadiska prístupu domácností k internetu medzi krajiny s nižšou penetráciou (81 %) v porovnaní s EÚ-27 (90 %). Druhým dôvodom je digitálny predel tzv. digital divide, ktorý referuje o nižšej úrovni digitálnej gramotnosti staršej generácie. Je preto celkom prirodzené, že konzumenti online obsahov automaticky viac inklinujú k online participácii (Rojas, Puig-i-Abri, 2009). Aj z výsledkov medzinárodnej komparácie (graf 13) vyplýva, že vo väčšine krajín dominujú v online participácii mladí ľudia v porovnaní so staršou generáciou (označené +). Zároveň sme porovnávali online participáciu mužov a žien. Významné rozdiely sme zaznamenali v tretine krajín (označené hviezdou), kde boli viac online aktívni muži s výnimkou Francúzska a Švédska, kde to bolo naopak.

Graf 13. Percentuálne zastúpenie online politickej participácie podľa rodu a veku respondentov

DISKUSIA A ZÁVER

Z prezentovaných analýz politickej participácie na Slovensku v zrkadle výsledkov 9. kola Európskej sociálnej sondy vyplýva viacero zistení. Jedným z nich je, že aj napriek masívnym protestom, veľkému mediálnemu záujmu a následným politickým zmenám po februári 2018, slovenskí respondenti vykazovali rovnaký záujem o politiku ako v predchádzajúcom období. A hoci ako uvádzajú Mesežnikov, et.al. (2020), že záujem o politiku, výrazné protikorupčné nálady občanov a tlak značnej časti verejnosti na zmeny v prístupe k výkonu moci a v celkovom vývoji krajiny mali významný vplyv na predvolebnú kampaň a následne aj jej výsledky, vo výsledkoch projektu ESS v rámci záujmu o politiku sa to neprejavilo.

V slovenských podmienkach to znamená, že sa o politiku zaujímal tretina populácie staršej ako 15 rokov. Obdobný trend bol zaznamenaný aj v štátoch V4, s výnimkou Maďarska, kde došlo k výraznému poklesu záujmu o politiku po roku 2010 s naďalej ustálenou úrovňou. Krajiny V4 sa viac ako priebehom líšili úrovňou záujmu o politiku. Zaujímavou je v tomto kontexte nízka úroveň záujmu o politiku respondentov z Českej republiky (18 %), ktorá bola najnižšia spomedzi všetkých zúčastnených krajín. Aj napriek faktu, že v projekte ESS absentujú údaje z rokov 2014 – 2016 zo Slovenska, výsledky z iných krajín indikujú dlhodobú stabilitu záujmu o veci verejné. Ako uvádza

Bútorová (2017), bez účasti občanov na spravovaní vecí verejných sa nedá hovoriť o plnohodnotnom fungovaní demokracie. To platí toľko pre postkomunistické spoločnosti so silným dedičstvom štátneho socializmu, ktorý umŕtvoval aktívne občianstvo vyznávajúce demokratické hodnoty.

Odlišnou oblasťou je politická participácia občanov. Angažovanie sa občanovv politickom živote má čoraz menej inštitucionalizovanú podobu (Allen, Birch, 2015). Kým v Európe sa inštitucionálne angažuje každý desiaty občan, na Slovensku je to v súčasnosti každý dvadsiaty. Tieto výsledky sú v súlade so štúdiou Bútorovej (2017), ktorá analyzovala vývoj foriem minulej občianskej participácie a možnej participácie v budúcnosti v období 1994 – 2016. Vo všeobecnosti hovorí o poklese občianskej participácie občanov od roku 2008, najmä ich účasti na voľbách rozličného druhu, na petičných akciách, charitatívnych zbierkach i na riešení problémov v obci. Spomedzi rôznych uvedených foriem sa občianska a politická participácia mierne rozšírila iba v dvoch prípadoch: pri oslovovaní verejných činiteľov so žiadosťou riešiť konkrétny problém a pri účasti na internetových diskusiách o verejnom daní.

Väčší vplyv na rozhodnutia v európskom ako aj v slovenskom politickom priestore mali netradičné formy angažovania sa. Odrazom turbulentného obdobia na Slovensku bola viac ako dvojnásobná účasť občanov na

demonštráciách v porovnaní s predchádzajúcim obdobím, pričom bojkot produktov je v našich podmienkach naďalej marginálnym prejavom politickej participácie. Aj Mesežnikov, et.al (2020) poukázali na zvýšenú politickú participáciu Slovákov a Sloveniek, keďže volebná účasť vo voľbách na jar 2020 bola najvyššia za posledných 18 rokov. Najviac preferovaným európskym politickým nástrojom boli petície, pomocou ktorých sa nadpriemerne angažovali aj Slováci. Práve nadpriemerné zapájanie sa do podpisovania petícií a vyššia účasť na verejných demonštráciách Slovákov sa premietli do vysokej miery neformálnej politickej participácie spomedzi krajín strednej a východnej Európy. Tieto zistenia sú zaujímavé vzhľadom na možnosť podpisovať petície online. Výhody online petícií sú rýchlosť, jednoduchosť, či finančná nenáročnosť. Ich nesporne najväčšou výhodou je ale ich jednoduchá propagácia na sociálnych sieťach, kde sa dajú informovať masy ľudí s vynaložením minimálnej námahy. Ľudia ich tak môžu zdieľať, komentovať, prípadne zorganizovať štrajk, či demonštráciu. Online petície môže byť na druhej strane aj prejavom „slacktivismu“, kedy navonok môžu vzbudzovať falošnú predstavu zapájania sa do vecí verejných, no s minimálnym dopadom na politické rozhodnutia.

Podobne, analýza regionálnych dát politickej participácie priniesla zaujímavé zistenia najmä vo vzťahu k záujmu o politiku. Aj napriek tomu, že v Českej republike sa o poli-

tiku zaujíma len každý piaty respondent, tradične sa v nej angažuje 9 % a netradične 15 % respondentov, čo zodpovedá európskemu priemeru. Na Slovensku sa naopak o politiku zaujíma viac ako tretina opýtaných, avšak politicky sa zapája iba 5 % (inštitucionálne) resp. 12 % (netradične) respondentov. V Poľsku, podobne ako na Slovensku, dosahoval záujem o politiku identickú úroveň, ale miera angažovania sa bola na úrovni 7 % a 9 %. Situáciu v Maďarsku charakterizuje najnižšia miera politickej participácie občanov v Európe (2,8 % a 3,9 %) s tým, že o politiku sa zaujímala len štvrtina populácie.

Porovnanie hodnotení mužov a žien potvrdilo očakávaný väčší záujem o politiku zo strany mužov. Analýzy inštitucionálnej a netradičnej politickej participácie odhalili odlišnú politickú participáciu žien. Ženy preferovali viac netradičnú politickú participáciu ako podpisovanie petícií, či bojkotovanie produktov, muži sa zapájali viac tradične, pričom v mnohých krajinách neboli rozdiely významné. Aj napriek tomu, že rozdiely medzi mužmi a ženami v miere politickej angažovanosti sú všeobecne známe, naďalej pretrvávajú (Burns, 2007). Netýka sa to len určitej skupiny krajín, ale naopak, ide o celosvetový fenomén, vrátane rozvinutých demokracií (Wolak, 2020). Menšia angažovanosť žien v politike je skôr dôsledkom bariér, od rannej socializácie, cez nižší socioekonomický status až po vonkajšie faktory ako je prístup k zdrojom, stereotypizácia a pod.

K obdobným záverom na Slovensku dospeli aj Bútorová, Gyarfášová a Veliš (2018), ktorí konštatujú zaostávanie Slovenska v deskriptívnej politickej participácii žien v porovnaní s EU 28.

Komparácie skupín respondentov podľa veku potvrdili, že takmer vo všetkých krajinách sa o politiku výraznejšie zaujímali seniori v porovnaní s mladými ľuďmi. Naopak do politického diania sa najmä neformálne zapájali viac mladí ľudia. V miere inštitucionálnej politickej participácie sme výraznejšie rozdiely medzi mladými ľuďmi a seniormi nezaznamenali a všetci sa angažovali veľmi málo. Ako uvádza Sloam (2016), v posledných desaťročiach klesá celková politická angažovanosť občanov klasickou formou, teda prácou v politických stranách a účasťou vo voľbách. Osobitne to platí pre mladých ľudí, ktorí sa angažujú nie programovo, ale skôr pri riešení konkrétnych problémov ich každodenného života, častokrát protestným spôsobom. Boli to práve mladí ľudia, ktorí na Slovensku iniciovali protesty na námestiach s cieľom prispieť k zmene spoločenskej klímy. Dnešná generácia mladých ľudí nie je menej politicky aktívna, skôr sa angažuje odlišným spôsobom. Jednou z najvýraznejších oblastí, kde sa prejavuje, je online participácia. Aj údaje ESS z 9. kola potvrdili tento trend.

Oblasť participácie mladých v zmysle zlepšenia prístupu mladých ľudí k rozhodovacím procesom patrí medzi hlavné oblasti Stratégie SR pre mládež na roky

2014 – 2020. Nezahŕňa len právo voliť a byť volený, ale aj ďalšie formy aktivizácie v rôznych oblastiach života. Základom participácie je aj právo mladých ľudí byť vy počutými a spolurozhodovať o veciach, ktoré sa ich týkajú. Na to, aby to mohlo fungovať, je však nevyhnutné, aby mladí ľudia boli k participácii systematicky vedení a mali nielen odvahu, ale aj kompetencie, ktoré získavajú systematickou edukáciou (Správa o mládeži, 2018, Ministerstvo školstva SR).

Eurostat (2020) v dokumente „Being young in Europe today – digital world“ medzi najčastejšie aktivity mladých vo veku 16 – 29 rokov online sú priame kontaktovanie verejných orgánov, či získavanie informácií o verejných orgánoch na internete. Iba 15 % mladých zdieľalo svoj názor o spoločenských a politických záležitostiach online.

Online participácia mladých je navyše umocnená digitálnym predelom medzi mladšou a staršou generáciou ako aj podpriemernou penetráciou internetu na Slovensku. Keďže bola online participácia zaradená do dotazníka ESS len v 8. kole, zatiaľ absentujú údaje o jej vývoji. Súvislosti politickej online aktivity naznačujú prepojenosť na ďalšie politické prejavy ako podpisovanie petícií, nosenie odznakov ale aj vlastnú politickú sebaúčinnosť. Štetka a Mazák (2014) skúmali vzťah medzi online a offline formami politickej participácie v kontexte českých parlamentných volieb v roku 2013. Výsledky ich výskumu poukazujú na

významný pozitívny vzťah medzi mierou zapojenia sa respondentov do kampane na Facebooku a ich záujmom o politiku, vyhľadávaním informácií o politike, ako aj tradičnými (hlavne offline) aktivitami v oblasti účasti na voľbách. Boulianne (2020) vo svojej meta-analytickej štúdii taktiež hovorí o jednoznačne pozitívnom vzťahu medzi využívaním digitálnych médií a participáciou na spoločenskom a politickom živote. Poukazuje na tento vzrastajúci trend, za ktorým stojí dramaticky sa rozvíjajúci svet online v podobe interaktívnejších webových stránok, možností online petícií, podporujúcich často následné offline demonštrácie či bojkoty. Online a offline aktivizmus sú čoraz viac neoddeliteľné a dopĺňajúce sociálno-psychologické nástroje na politizáciu, debatu, mobilizáciu ale aj konflikty (Greijdanus, 2020).

Niektoré štúdie (Morozov, 2009) ale poukazujú na riziká, ktoré prináša online politická participácia a aktivizmus. V tomto kontexte sa čoraz častejšie skloňuje termín slacktivismus (slack-lenivý, activism-aktivista) t.j. aktivita vykonávaná prostredníctvom internetu na podporu politickej alebo sociálnej zmeny, ktorá si ale vyžaduje minimum času alebo účasti, napr. podpísanie petície online alebo lajkovanie. Ukázalo sa, že „slacktivist“ považujú tento minimálny krok za významný príspevok k zmene a zvyšuje to tiež ich pocit príslušnosti k skupine. Aj prezentované slovenské výsledky čiastočne potvrdzujú uvedený trend.

Z výsledkov vyplýva, že online participácia viac koreluje s pasívnymi formami politickej participácie (podpísanie petície, nosenie odznaku, bojkot produktov) v porovnaní s jej aktívnymi alternatívami (účasť na demonštrácii, práca v politickej organizácii a účasť vo voľbách). Otázkou ostáva, či e-participácia inšpiruje pôvodne nezainteresovaných občanov k aktívnejšej tradičnej politickej participácii alebo naopak kompletne saturuje potrebu angažovanosti v politickom a spoločenskom dianí v tom zmysle, že sa bežný človek uspokojí s lajkovaním a zdieľaním namiesto aktívnej účasti na voľbách.

Zaujímavé je tiež hodnotenie vlastnej schopnosti pôsobiť a byť úspešný v politike. Slovenskí respondenti boli o svojich politických kompetenciách presvedčení najmenej. Na druhej strane aj najlepšie hodnotenia spomedzi ostatných krajín dosahovali iba neutrálne hodnoty. Obdobné hodnotenia sme zaznamenali aj vo vzťahu k politickému systému. Inými slovami, bežní občania sa cítia byť vzdialení politickým elitám a rovnako tak nedôverujú politickému systému.

Pri hľadaní odpovedí, kde sa nachádza Slovensko na európskej mape politickej participácie, možno konštatovať, že nedávne politické turbulencie prebudili politickú aktivitu občanov, najmä jej neformálne prejavy. V čoraz väčšej miere sa uplatňujú politické požiadavky vo forme petícií ako aj rastúci trend online politických prejavov.

SUMMARY

Aim: This chapter contains summaries of several findings from the European Social Survey (Round 9) with the focus on the topics of political interest, various forms of political participation and political efficacy in the European and national context.

Results: The results show that despite mass demonstrations to commemorate the murdered journalist and his fiancée in February 2018 which resulted in major political changes, Slovak respondents showed the same interest in politics as in the previous period. A similar trend was observed in the V4 countries, except for Hungary, where there has been a significant decline, with only a quarter of the population interested in politics.

Respondents from the Czech Republic also showed the low level of political interest (18 %), which was the lowest among all participating countries. Even though the ESS lacks some data (2014 – 2016) from Slovakia, results from other countries indicate long-term stability of political interest in Europe.

Citizens' participation in political life is becoming less and less institutionalized. While in Europe every tenth citizen is involved in the traditional form of political participation, in Slovakia it is every twentieth. Non-traditional

forms of political participation have a greater influence on decisions in the European as well as Slovakian political context.

According to the results, the most preferred non-traditional forms of participation in Slovakia were petitions, followed by participation in demonstrations and e-participation. Online petitions are effective in spreading a message, are cost effective and can put a pressure on politicians. However, some may argue that the simple act of typing in a name for an online petition is a form of "slacktivism" with only a little impact on political decisions.

Comparing the results of men and women, the expected greater interest in politics from men were confirmed. Analyses of traditional and non-traditional political participation revealed the different political participation of women with the preference of non-traditional forms of political participation. Men preferred more traditional forms, however in many countries the differences were not significant.

Comparisons of groups of respondents by their age confirmed that in almost all countries, seniors were more interested in politics than young people. Young people tend to be involved in solving specific problems in their daily lives, very often in forms of protests. It was young people who initiated protests in the streets of Slovakia to contribute to political and social climate change.

E-political participation suggests connection to other forms of political participation, but also to one's own political self-efficacy. Slovak respondents were the least convinced of their own political self-efficacy. On the other hand, even the best results among other countries were only neutral.

CONCLUSION: When looking for answers where Slovakia is on the European map of political participation, it can be stated that the recent political turbulence has awakened the political participation of Slovak citizens, especially in their non-traditional forms. Especially signing the petitions and e-political participation has been on a rise when setting our national political demands.

Literatúra

- Allen, N., & Birch, S. (2015). Process Preferences and British Public Opinion: Citizens' Judgements about Government in an Era of Anti-politics. *Political Studies*, 63(2), 390–411. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12110>
- Bandura, A. (2006). Self-efficacy beliefs of adolescents. *Guide for constructing self-efficacy scales*, 5, 307–37.
- Boulianne, S. (2020). Twenty years of digital media effects on civic and political participation. *Communication research*, 47(7), 947–966.
- Brady, H. E. (1999). Political participation. *Measures of political attitudes*, 2, 737–801.
- Brodie, E., Cowling, E., Nissen, N., Paine, A. E., Jochum, V., & Warburton, D. (2009). Understanding participation: A literature review. *National Council for Voluntary Organisations*.
- Burns, N. (2007). Gender in the aggregate, gender in the individual, gender and political action. *Politics and Gender*, 3(1), 104.
- Bútorová, Z. (2017). Občianska spoločnosť na Slovensku. Krízy, križovatky, výzvy [Civil society in Slovakia: Crises, crossroads, challenges]. Bratislava: IVO.
- Bútorová, Z. (2010). Verejná mienka: zdroj pohybu, sila zotrvačnosti. In: Bútorá, M. – Mesežnikov, G. – Kollár, M. – Bútorová, Z. (ed.): Kde sme? Mentálne mapy Slovenska. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, s. 303–335.
- Bútorová, Z., Gyrafášová, O., Velšic, M. (2018). Politická participácia žien na Slovensku: možnosti a limity. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky.
- Coffé, H., & Bolzendahl, C. (2010). Same game, different rules? Gender differences in political participation. *Sex roles*, 62(5–6), 318–333.
- Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human affairs*, 22(3), 283–300.
- Eurobarometer (2016). Public opinion in the European Union. Available at: <http://ec.europa.eu/commfontoffice/publicopinion>
- Eurostat (2020). Being young in Europe today–digital world. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today_-_digital_world
- Gallego, A. (2007). Unequal Political Participation in Europe. *International Journal of Sociology*, 37(4), 10–25. <https://doi.org/10.2753/IJS0020-7659370401>.
- Gibson, R., & Cantijoch, M. (2013). Conceptualizing and measuring participation in the age of the internet: Is online political engagement really different to offline?. *The Journal of Politics*, 75(03), 701–716.
- Goroshit, M. (2016). Political participation: A latent variable approach. Testing measurement equivalence of political participation using ESS data. *Eurasian Journal of Social Sciences*, 4(1), 26–38.
- Göbel, S. (2020). Voting and Social Media-Based Political Participation.
- Greijdanus, H., de Matos Fernandes, C. A., Turner-Zwinkels, F., Honari, A., Roos, C. A., Rosenbusch, H., & Postmes, T. (2020). The psychology of online activism and social movements: relations between online and offline collective action. *Current opinion in psychology*.
- Kim, Y., Russo, S., & Amnå, E. (2017). The longitudinal relation between online and offline political participation among youth at two different developmental stages. *New Media & Society*, 19(6), 899–917.
- Manifest za slušné Slovensko (2019). Dostupné na: <https://www.zaslusneslovensko.sk/manifest/>
- Mesežnikov, G. (2020). Slovenské voľby '20 Akú zmenu priniesli. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2020 Dostupné na: <http://www.ivo.sk/8721/sk/aktuality/slovenske-voľby-20-aku-zmenu-priniesli>
- Morozov, E. (2009). Iran: Downside to the "Twitter revolution". *Dissent*, 56(4), 10–14.
- Rojas, H., & Puig-i-Abril, E. (2009). Mobilizers mobilized: Information, expression, mobilization and participation in the digital age. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(4), 902–927.

- Schumann, S., & Klein, O. (2015). Substitute or stepping stone? Assessing the impact of low-threshold online collective actions on offline participation. *European Journal of Social Psychology*, 45(3), 308-322.
- Sloam, J. (2016). Diversity and voice: The political participation of young people in the European Union. *The British Journal of Politics and International Relations*, 18(3), 521-537. <https://doi.org/10.1177/1369148116647176>
- Správa o mládeži 2018- Iuventa. Ministerstvo školstva SR. Dostupné na: <https://www.iuventa.sk/sk/Projekty/sprava-o-mladezi-2018.alej>
- Štětka, V., & Mazák, J. (2014). Whither slacktivism? Political engagement and social media use in the 2013 Czech Parliamentary elections. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(3), Article 7. <https://doi.org/10.5817/CP2014-3-7>
- Thomassen, J. (2019). People's underlying value orientations. ESS Round 9: European Social Survey (2020): ESS-9 2018 Documentation Report. Edition 2. O. Bergen, European Social Survey Data Archive, NSD - Norwegian Centre for Research Data for ESS ERIC. doi:10.21338/NSD-ESS9-2018.
- Wolak, J. (2020). Descriptive representation and the political engagement of women. *Politics & Gender*, 16(2), 339-362.

ISBN 978-80-89524-52-5 (online, Pdf)
<https://doi.org/10.31577/2020.978-80-89524-52-5>

CSPV SAV

